

Dyrket av nazistene - og av de grønne

Rolf Brandrud:
DRØMMEJEGEREN
En biografi om Mikkjel Fønhus
Aschehoug

Anmeldt av
ULF ANDENÆS

Mikkjel Fønhus opplevde å bli dyrket som helt av de tyske nazistene. I ham fant de den ufordervede nordiske mannen fra villmarka.

Hans kamp for naturen vakte deres sympati. På en hedersplass i nazismens tankeverden horte også med en ubesmittet villmark bebodd av edle naturmennesker, og best var det selv sagt om disse var germanere som Fønhus.

I beretningen om en egenartet forfatter og naturvern pioner vil et slikt brennbart tema vekke særskilt interesse – ikke minst blant dem som er opptatt av hva grønne idéer kan brukes og misbrukes til.

Fønhus selv var ikke nazist. Boken tegner et bilde av en forfatter som i 1930-årene var halvveis velvillig forundret, halvveis motvillig brydd, over all den stas som Hitlers menn gjorde på ham hver gang de hadde en sjanse.

Det tyske overfall i 1940, som også rammet hans kjære hjembygd, ble en av de dypeste skuffelser i hans liv. På forhånd hadde en Fønhus-bok som «Troll-elgen» gått i nærmere en halv million eksemplarer i Tyskland, spredd gjennom nazi-kontrollerte nettverker. Bakom dette lå et drama, detaljert beskrevet i boken, «om nazistiske kulturpolitikere som ville erobre den nordiske naturmystikken for sin sak».

Gjennom minefelt

En mindre sober biografi kunne ha misbrukt det rikholdige materialet til å forurense forfatterens eftermæle. Rolf Brandrud har ryddet seg sindig vei gjennom et minefelt, slik Fønhus selv en gang måtte vandre gjennom minefeltet.

Først og fremst var Fønhus en av de strieste naturbevarere som vårt land har hatt. Dette er også historien om hvordan en skiftende tidsånd bragte ham motgang og medgang.

Bildet fremstår av en mann som sto urokkelig fast på de hevdvunne verdier i Bygde-Norge, og som var lite opptatt av politikk. Når han en sjelden gang i mellomkrigsårene engasjerte seg politisk, opptrådte han til gjengjeld som en beinhard slugger i kampen mot Arbeiderpartiet som nettopp da var på rask fremmarsj over østlandsbygdene. Selv kom Fønhus fra gammel bondeslekt i Valdres, et hjemsted han vendte tilbake til etter ungdomsårene i byen. Han mente at både bønder og arbeidsfolk på bygden var i samme båt, at begge parter ble økonomisk utnyttet av byen og av industrien og derfor burde stå skulder til skulder mot dem.

Både litterært og politisk fikk han en eiendommelig skjebne. Som ung gjorde han stormende lykke like fra debuten med «Skoggangsmand» i 1917. Hans bøker ble snart solgt i store opplag, lovprist og hjulpet frem av toneangivende smaksdommere som Johannes V. Jensen. De så i ham Nordens svar på Jack London. Senere gikk han av moten i litterære kretser. Når han prøvde seg med samfunns-kritiske romaner, ble han gang på gang refusert av forlagskonsulentene. De fant ham på dette feltet håpløst passé, ikke minst på grunn av hans avvisning av industrialderen, av forbrukersamfunnet og alt hva dette innebar. Forlaget styrte ham i stramme toyer, i retning av å skildre villmark og villdyr. Der var han uovertruffen, og som regel en salgssuksess. En tragisk suksess: Selv ønsket han å skildre mennesker, men ble presset av forlag, kritikere og publikum til å nøye seg mest med de firbente skikkelser.

Mot strømmen

Med årene kjente Fønhus seg mer og mer som en stein i strømmen. Han kjempet på vikende front, enten det var mot sosialister og «bolsjevikere» i politikken, eller mot det tvilsomme fremskrittet, velen, bilen, kraftutbyggingen og teknikken. Også folket i hjembygda, som han advarte mot det moderne livets trusler, hadde latt seg friste. «Dere bønder er blitt flinke til å bygge veler nå,» lar han et av sine taleror si; «rett som det er står det en deputasjon inne i veidirektoratet, andpusne etter å forklare hvor viktig den og den nye bilveien og nye bilrueten er.»

Helt på slutten av sitt liv opplevde han det uvante, å bli moderne. Det var fra slutten av 1960-tallet frem til hans død i 1973, under gjennombruddet for den nye naturvern- og økologibevægelsen. Han som hele tiden hadde stått for det samme nøysomme liv i pakt med naturen, fant seg plutselig forvandlet fra bakstrever til forbilde. Han ble hyldet på studentmøter og tildelt utmerkelser, han var «den siste mohikaner som på sine gamle dager fikk oppleve at alle plutselig ville være indianere igjen», skriver Brandrud. 77 bøker var det blitt i alt, etter mer enn et halvt århundres forfatter-skap.

104837